

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

**«ZAMONAVTY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»**

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIV-AMALIY ANJUMAN

**«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»**

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

**“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”**

PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ANDIJON-2024. 10-IYUN

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN

«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”
PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE

2024-YIL 10-IYUN

ANDIJON – 2024

Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18-yanvardagi “2024-yilga mo‘ljallangan xalqaro va respublika miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 16-sonli buyrug‘i, shuningdek, mamlakat ilm-fani nufuzini yanada oshirish va xalqaro ilmiy-texnik hamkorlik ko‘lamini kengaytirishga qaratilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpozium, kongress, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlarni yuqori ilmiy va tashkiliy amaliy darajada samarali o‘tkazilishini ta‘minlash maqsadida Andijon davlat chet tillari institutida “Ingliz tili nazariy aspektlari”, “Ingliz tili va adabiyoti” hamda “Ingliz tili amaliyoti” kafedralari tomonidan “Zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman o‘tkazildi.

Mas‘ul muharrir(lar):

f.f.n., prof. S.O.Solijonov

Tahrir hay‘ati:

f.f.d.prof. D.A.Rustamov
f.f.d.prof. M.I.Umarxo‘djayev
PhD. dots. M.A.Qurbonov
f.f.d.prof. G‘.M.Xoshimov
f.f.d.prof. V.A.Vositov
PhD. dots. M.G‘.Xoshimov
p.f.n. prof. Sh.S.Alimov
PhD. G.M.Ibragimova
PhD. Q.Umrzakov
kafedra o‘qituvchisi N.Xamidov
kafedra o‘qituvchisi Z.No‘monova

Tahrir nashriyoti bo‘limi muharriri:

A.A.Xomidov

Ilmiy-amaliy konferensiya materiallariga oid mazkur to‘plam, tilshunoslikning zamonaviy yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishdagi innovatsion yondashuvlar hamda ulardagi dolzarb masalalarga bag‘ishlanligi bilan ahamiyatlidir.

Mazkur to‘plamdan respublika va xorijiy oliy ta‘lim muassasalarida hamda ilmiy-tadqiqot markazlarida faoliyat olib borayotgan olimlar, professor-o‘qituvchilar, doktorantlar, magistrlar va iqtidorli talabalarning ilmiy maqolalari joy olgan.

To‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

Andijon davlat chet tillari instituti, 2024-yil

Dunyoning lingvistik va kognitiv manzarasi orqali kontseptosferaning mazmuni – kontseptlardan iborat bilim sohasiga “yo‘l ochiladi”.

“Dunyo manzarasi” tushunchasi bugungi kunda gumanitar fanlarning turli sohalarida juda keng qo‘llanilmoqda, chunki u inson mavjudligini tavsiflovchi asosiy tushunchalardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, kontseptosfera va dunyoning kognitiv manzarasi bir-biri bilan chambarchas bog‘liq. Dunyoning kognitiv manzarasiga shaxsning atrofimizdagi dunyo haqidagi tasavvurlari va g‘oyalari, kontseptosferaga esa jamiyatda shakllanadigan g‘oyalar va falsafiy nazariyalar ham kiradi. Shunday qilib, kontseptosfera dunyoning kognitiv tasviriga ta‘sir qiladi, chunki uning asosidagi g‘oyalarni shakllantiradi. O‘z navbatida, dunyoning kognitiv manzarasi insonga kontseptosferadagi ma‘lumotlarni idrok etish va talqin qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Lebedeva N.M. Etnopsixologiya: uchebnik i praktikumdlyavuzov / N.M. Lebedeva.–Moskva: Izdatel’stvoYurayt, 2023. – 491 s. – S.47.

YEVROPA VA ISLOM DUNYOSI XALQ TABOBATIDA GUMORAL NAZARIYA, UNDAGI ATAMALAR VA ULARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

No‘monov Muhiddin

Andijon davlat chet tillari instituti

Lingvistika fakulteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Gumoral nazariya qariyb ikki ming yil davomida ham Islom dunyosi tabobati, ham Yevropa tabobatining asosiy yo‘nalishi bo‘lib deyarli barcha tibbiy amaliyotlarning asosi bo‘lib kelgan. Shundan kelib chiqib, ushbu maqola tibbiyotning til va madaniy jihatlariga e‘tibor qaratadi, hamda Sharq va Yevropa xalq tabobatidagi gumoral nazariyaning qiyosiy lingvokulturologik tahlilini muhokama qiladi. Qadimgi Yunonistondan kelib chiqqan gumoral nazariya tanani to‘rtta unsur: qon, balg‘am, safro va to‘qima suyuqligi boshqaradi va bu unsurlar orasidagi muvozanatning buzilishi kasallikka olib keladi, deb ta‘kidlaydi. Nazariya Sharq va Yevropa tabobat an‘analari tomonidan birdek qabul qilingan, ishlab chiqilgan va rivojlantirilgan bo‘lsada, uning rivojlanishidagi lingvistik va madaniy kontekstlar biri-birdan farq qiluvchi talqin va amaliyotlarning paydo bo‘lishiga olib keldi. Ushbu maqolada gumoral nazariyaning Sharq va Yevropa xalq tabobatida qanday kontseptuallashtirilgani, ifodalanganligi va qo‘llanilganligi ko‘rib chiqiladi, hamda bu ikki an‘anada uning evolyutsiyasini shakllantirgan lingvistik nuanslar va madaniy ta‘siirlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Gumoral nazariya, qon, balg‘am, safro, savdo, qiyosiy tahlil, Yevropa tibbiyoti, Sharq tabobati, madaniy e‘tiqod, tana suyuqligi, mijoz, temperament, sinkretizm

Qadimgi yunon tibbiyotida ildiz otgan gumoral nazariya, O‘rta Sharq va Yevropa xalq tabobatida minglab yillar davomida fundamental nazariya bo‘lib

kelgan. Bu nazariya tanani to'rtta suyuqlik - qon, balg'am, safro va savdodan iborat deb ta'kidlaydi va salomatlik bu suyuqliklar orasidagi muvozanat bilan ta'minlanadi. Nomutanosiblik esa kasallikka olib keladi. Gumoral nazariyaning asosiy tamoyillari ikkala an'anada ham bir xil bo'lsa-da, uning talqini va qo'llanilishiga ular rivojlangan til va madaniy kontekstlari ta'sir ko'rsatgan. Ushbu maqola Sharq va Yevropa xalq tabobatidagi gumoral nazariyaning lingvistik va madaniy o'lchovlarini o'rganib, ushbu ikki an'anani qiyosiy tahlil qilishga harakat qiladi. Bunda Sharq va Yevropa xalq tabobati matn manbalariga tayangan holda qiyosiy tilshunoslik tahlilidan foydalanildi. Tibbiy risolalar, qo'lyozmalar va tarixiy hujjatlar kabi birlamchi matnlar gumoral nazariyaga oid adabiyotlar, ilmiy maqolalar kontseptual farqlarni aniqlash uchun tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil bu ikki an'anada gumoral nazariyani kontseptuallashtirish va ifodalashdagi o'xshashlik va farqlarni ko'rsatish uchun o'tkazildi.

Sharq va Yevropa xalq tabobatida gumoral nazariya lingvistik va madaniy kontekstlarda chuqur ildiz otgan. Islom tabobati va yunon falsafasi ta'siri ostidagi sharq tabobatida tana suyuqliklari ko'pincha tibbiy va falsafiy tushunchalarni aks ettiruvchi arabcha atamalar yordamida tasvirlanadi. Masalan, arabcha qora "savdo" atamasi "sauda" "s-w-d" ildizidan olingan bo'lib, qorong'ulik va g'amginlikni anglatadi, bu gumoral nazariyaning hissiy va ruhiy holatlar bilan bog'liqligini o'zida mujassam etadi. Yevropa tibbiyotida suyuqlik ko'pincha madaniy e'tiqod va amaliyotlarni aks ettiruvchi lotin yoki mahalliy atamalar yordamida tasvirlangan. Masalan, "phlegm" atamasi lotincha "flegma" dan olingan bo'lib, "yallig'lanish" degan ma'noni anglatadi, gumoral nazariyaning nafas olish va yallig'lanish holatlari bilan bog'liqligini aks ettiradi. [1, 286] Bundan xulosa shuki Sharq va Yevropa xalq tabobatidagi gumoral nazariya shakllanishida tilshunoslik, madaniy ta'sirlar muhim rol o'ynagan va natijada, alohida talqin va amaliyotlar paydo bo'ladi. Ikkala an'ana ham gumoral nazariyaning asosiy tamoyillariga ega bo'lsa-da, til va madaniyatdagi nuanslar uni kontseptsiyalash va qo'llashda farqlarga olib keldi. Ushbu lingvistik va madaniy o'lchovlarni tushunish orqali biz Sharq va Yevropa an'analariida tibbiy tafakkur va amaliyotni shakllantirishda gumoral nazariyaning rolini chuqurroq tushunishimiz mumkin.

Terminologik jihatidan qaralganda, shu ma'lum bo'ladiki, Sharq va Yevropa tillarida gumoral nazariya tushunchalarini ifodalashning turli usullari mavjud bo'lib, ular turli terminologiyalarning paydo bo'lishiga olib kelgan. Masalan, arabcha "qon" ma'nosini beruvchi atama "dam" nafaqat fiziologik suyuqlikni, balki majoziy ma'noda hayot va tiriklik ramzi sifatida ham qo'llaniladi. Aksincha, inglizchadagi "blood" atamasi ko'proq to'g'ridan-to'g'ri va fiziologik ma'noga ega. Sharq tabobatidagi "safro" atamasi arab tilidan olingan bo'lib "sariq" ma'nosini bersa, bu ma'nodagi inglizcha "cholera" atamasi lotincha "suyuqlik" ma'nosini anglatuvchi "choler" so'zidan olingan. Madaniy e'tiqodlar va amaliyotlar har ikkala an'anada ham gumoral nazariyaning talqini va qo'llanilishiga ta'sir ko'rsatdi. Masalan, arab tabobatida islom dinining uyg'unlik va muvozanat haqidagi ta'limotlari ta'sirida tabiatdagi muvozanatning aksi sifatida tana suyuqliklari muvozanatiga katta e'tibor berilgan. [3, 3] Yevropa tibbiyotida humoral nazariya ko'pincha axloq va fazilat haqidagi kengroq madaniy e'tiqodlar bilan bog'liq bo'lib,

o'ziga xos shaxsiy xususiyatlar yoki xatti-harakatlar bilan bog'liq bo'lgan ba'zi tana suyuqliklari bilan bog'liq edi. [2, 335] Tabobat amaliyotida gumoral nazariyani qo'llash Sharq va Yevropa an'analari o'rtasida farq qilar edi. Sharq tabobati sog'liq uchun yaxlit yondashuvlarga, jumladan, gumoral muvozanatni tiklash uchun ovqatlanish va turmush tarzini o'zgartirishga urg'u berdi. Bu paytda, Yevropa tabobati ko'pincha muvozanatni tiklash uchun qon quyish va tozalash kabi keskin muolajalarga ko'proq tayanardi.

Kontseptual tahlillarga ko'ra gumoral nazariya ikkala an'anada ham salomatlik va kasallikni tushunish uchun kontseptual asos bo'lib xizmat qildi, ammo o'ziga xos tushunchalar va brikmalar turlicha edi. Masalan, Sharq tabobatida "temperament" (mijoz) tushunchasi shaxsning o'ziga xos gumoral qiyofasini va uning salomatlikka ta'sirini ifodalash uchun ishlatilgan. Yevropa tabobatida gumoral nazariya ko'pincha nafaqat jismoniy salomatlik, balki ruhiy va hissiy holatlarni ham tushuntirish uchun ishlatilgan. [5, 216]

Ikkala an'ana ham tana suyuqligi va ularning tanaga ta'sirini tasvirlash uchun metaforik tildan foydalanadi. Masalan, sharq tabobatida "sauda" atamasi ko'pincha majoziy ma'noda melanxolik yoki ruhiy tushkunlik holatini tasvirlash uchun ishlatiladi. Bu gumoral nazariyaning hissiy holatlarga ta'sirini aks ettiradi. Xuddi shuningdek, Yevropa tibbiyotida "choleric" kabi atamalar odamning temperamenti yoki shaxsiyatini tasvirlash uchun metafora sifatida ishlatiladi. Suyuqliklar nafaqat jismoniy moddalar sifatida ko'rib chiqildi, balki kengroq ma'noda ham kontseptsiyaga aylandi. Masalan, sharq tabobatida suyuqliklar ko'pincha o'ziga xos elementlar (masalan, havo bilan qon, er bilan savdo) bilan bog'liq bo'lib, kengroq kosmologik tushunchani aks ettirgan. Yevropa tibbiyotida suyuqliklar ko'pincha tananing o'ziga xos funksiyalari yoki organlari bilan bog'langan, masalan, qon jigar bilan bog'langan. Vaqt o'tishi bilan gumoral nazariya atamalarining ma'nolari o'zgargan. Masalan, "flegmatik" atamasi dastlab balg'ami ko'p bo'lgan odamni nazarda tutgan bo'lsa, u xotirjam yoki hissiyotsiz temperamentni tasvirlashga o'zgargan. Xuddi shunday, "melanxolik" atamasi dastlab safro bilan bog'liq bo'lgan holatga ishora qilgan, ammo hozir qayg'u yoki ruhiy tushkunlik holatini tasvirlash uchun kengroq qo'llaniladi. [4, 791] Gumoral nazariya Sharq va Yevropaning lingvistik va madaniy kontekstlariga moslashtirilgan. Misol uchun, sharq tabobatida suyuqliklar ko'pincha sharq olimlariga tanish bo'lgan atamalar, masalan, islom ilohiyoti va falsafasi elementlari yordamida tasvirlangan. Yevropa tibbiyotida suyuqliklar ko'pincha lotin yoki mahalliy tillardan olingan atamalar yordamida tasvirlangan bo'lib, ular o'sha davrning madaniy va lingvistik ta'sirini o'zida aks ettiradi. Ikkala an'ana ham sinkretizmning dalillarini ko'rsatadi, gumoral nazariya elementlari mahalliy tibbiy amaliyot va e'tiqodlarga kiritilgan. Masalan, Sharq tabobatida gumoral nazariya an'anaviy o'zbek tabobati amaliyotlari, masalan, o'tlar bilan davolash va parhez terapiyasi bilan birlashtirildi. Yevropa tibbiyotida gumoral nazariya boshqa tibbiy paradigmalardan birga mavjud edi.

Shuni ta'kidlash joizki, farqlarga qaramay, Sharq va Yevropa tabobat an'analari o'rtasida muhim madaniyatlararo almashinuv mavjud bo'lib, ular bir-birlarini doimiy to'ldirib kelgan va bir an'anadan ikkinchisiga g'oyalar va amaliyotlarni ayirboshlanishi yuz bergan. Masalan, Ibn Sino kabi sharq

olimlarining asarlari lotin tiliga tarjima qilingan va Yevropa tabobat ilmining rivojiga ta'sir ko'rsatgan. Umuman olganda, Sharq va Yevropa xalq tabobatida gumoral nazariyaning qiyosiy tahlili til, madaniyat va tibbiyot amaliyotining murakkab o'zaro ta'sirini ko'rsatadi.

Adabiyotlar:

1. Nutton V. Humoralism. Bynum WF, Porter R, editors. Companion Encyclopedia of the History of Medicine I. London: Taylor & Francis; 1993. b. 286-7.
2. Jouanna J. Greek Medicine from Hippocrates to Galen. Leiden; Brill: 2012. b. 335-40.
3. Karoly L.A Turkic Medical treatise from Islamic Central Asia: A Critical Edition of a Seventeenth-Century Chagatay Work by Subhan Quli Khan. Leiden: Brill; 2015. b. 3-5
4. Lambertini R. Mirrors for Princes. Lagerlund H, editor. Encyclopedia of Medical Philosophy. Netherlands: Springer; 2011. b. 791-7
5. Kosimova F. An outline of Uzbek and British linguaculture (on the example of some terms with the seme of "illness") // Journal of Hunan University (Natural sciences). Volume 48, №8. – China, 2021. – b. 214-220. (scopus Q2 №3)

PSIXOLINGVISTIKANING O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDAGI TADQIQI

*M.Mamajonov, FarDU dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: Maqolada psixolingvistikaning o'zbek tilshunosligida o'rganilishi masalasi bu borada olib borilgan tadqiqotlar misolida yoritilgan.

Tayanch so'zlar: antropotsentrik paradigma, psixolingvistika, mazmuniy persepsiya, assotsiativ tafakkur, lingvistik omillar, ekstralingvistik omillar.

So'nggi yillarda antropotsentrik paradigma nomi ostida birlashuvchi, til va inson omilining chambarchas bog'liqligi masalalarini o'rganuvchi yangi tilshunoslik yo'nalishlari vujudga kelib, rivojlana boshladi. Shunday sohalardan biri psixologiya va tilshunoslikning uyg'un nuqtalarini, insonning ruhiy-emotsional holati va til bilan bog'liq jarayonlarni o'rganuvchi psixolingvistikadir.

O'zbek tilshunosligida psixolingvistik tadqiqotlar boshlanganiga hali ko'p vaqt bo'lmadi. So'nggi yillarda antropotsentrik paradigma yo'nalishlari qatorida psixolingvistik tadqiqotlarga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, I.Azimovanning tadqiqoti o'zbek tilidagi gazeta matnlari mazmuniy persepsiyasining psixolingvistik tadqiqiga bag'ishlangan. Tadqiqotda matn mazmunini tushinishda inson ongi qanday birliklar bilan ishlashi, inson ongida matn mazmunining akslanish qanday kechishi, shuningdek, mazkur jarayonga ta'sir etuvchi lingvistik va ekstralingvistik omillar haqida so'z yuritiladi [1].

D.Xudoyberganovanning doktorlik dissertatsiyasi matnning antropotsentrik tadqiqiga bag'ishlangan bo'lib, tadqiqotda matnning psixolingvistik jihatlariga ham e'tibor qaratilgan. Unda o'zbek tilidagi matnlarda shaxs ruhiy holatining ifodalanishi, matn mazmuniy idrokining xususiyatlari, matn mazmuniy idrokida

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

16.	APPLICATIONS OF THE SEMANTIC- PRAGMATIC DISTINCTION Tuhtaeva Shahzoda Oktamovna	64
17.	SOTSIOLINGVISTIKANING METODOLIK JIHLTLARI Baxridinova Mutabarxon Adaxamovna	66
18.	ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF MODERN LINGUISTICS Ashirova Mashxura Bakjon qizi Sh.D.Razakova	68
19.	CONTEMPORARY ISSUES OF SOCIOLINGUISTICS Afra Khanam Adakhamova Malokhatkhon Nuriddin kizi	70
20.	DUNYO KONSEPTUAL MANZARASIDA VOQELIKNI AKS ETISHI Nasirova Muxayyo Kimsanovna	72
21.	YEVROPA VA ISLOM DUNYOSI XALQ TABOBATIDA GUMORAL NAZARIYA, UNDAGI ATAMALAR VA ULARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI No'monov Muhiddin	75
22.	PSIXOLINGVISTIKANING O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDAGI TADQIQI M.Mamajonov	78
23.	ZAMONAVIY YO'NALISHLAR HAMDA ULARNING RIVOJLANISH ASOSLARI Ro'zimurodova E'zoza Qulmamat qizi Sh.D.Razakova	81
24.	Suggestiv lingvistikaga xos tushunchalar haqida Yusupova Shahzoda Tohirjon qizi	83
25.	TURKIY TILLAR ANTROPONIMIYASINING O'RGANILISHI Obobakirova Valizaoy Mamarasulova Feruza	87
26.	Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat, nutqiy akt va pragmatik ma'no munosabatlari xususidagi konsepsiyalar Uliqova Mavluda Sotvoldiyevna	89
27.	Lingvomadaniy kontsepsiyani tahlil qilish usullari Boltayeva Nargiza Raxmatovna	93
28.	YANGI SO'ZLARNING YARATILISHI VA SHAKLLANISHIDA KOGNITIV JARAYONLARNING O'RNI To'rayeva Maftuna Akbar qizi	97
29.	РОЛЬ И МЕСТО КОГНИТИВНО-КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПОДХОДА КАК ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ М.Г.Хошимов	101
30.	DIALOGIK NUTQ VA MANIPULYATIV KOMMUNIKATSIYADA GENDERNING AHAMIYATI Tulanbayeva Shahnozaxon Shavkatbekovna	104
31.	MODERN PROBLEMS OF SOCIOLINGUISTICS Murodova Jasminaxon Oybek qizi, Islomova Z	110
32.	Actual problems of general linguistics Tashkulova Feruza Islomova Zarina	113